

حوزه‌های نوپدید در مطالعات قرآنی

در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام مهدی مهریزی

۱-۵. رشته تخصصی تفسیر و علوم قرآنی، که در قم در حوزه علمیه طراحی شده است؛

۱-۶. برگزاری همایش‌های علمی است که ما همایش‌های متعددی داشتیم که قدیمی‌هایش به سال‌های ۱۳۷۰ برمی‌گردد. نمونه آن، همایش مرکز دارالقرآن آیت‌الله گلپایگانی است. نمونه دیگر، کنگره رازی، به عنوان یک مفسر شیعه، فارسی‌نویس قرن ششم است که دارالحدیث برگزار کرده است.

همه این موارد، یکی از آن تفاوت‌ها و تمایزها است. ۲. تفاوت دومی که به نظر می‌رسد، این که پس از انقلاب شاهد کارهای گروهی عمده‌ای هستیم که این امر در پژوهش، بسیار مهم است و بسیاری از این کارهایی که بعد از انقلاب تولید شده، محصول تفکر جمعی همکاری علمی بین متخصصان این فن و رشته است.

۳. تفاوت و ویژگی سوم این که ما در مطالعات قرآنی، به سوی مسائل تئوریک و نظری رفتیم. شاید علت آن هم این بود که پرسش‌ها، ایرادها درباره قرآن زیاد شکل گرفته بود. کارهایی که قبل از انقلاب انجام می‌شد، نوعاً کار نوشتن تفسیر و یا بحث‌های متعارف و رایج علوم قرآنی بودند، ولی بحث‌هایی مانند زبان قرآن، بحث‌های آیات الاحکام و بحث‌های تئوریک، پس از انقلاب شکل گرفت.

۴. حضور بانوان و زنان کشور در کارهای قرآنی بعد از انقلاب است که در این چند سال اخیر سه تا چهار تفسیر از طرف خانم‌ها منتشر شده و نیز پایان‌نامه‌های قرآنی که توسط بانوان نوشته شده که در مراکز جمع‌آوری شده و نزدیک به چهار هزار پایان‌نامه قرآنی فقط از بانوان منتشر شده است.

کارهای بعد از انقلاب و در واقع پژوهش‌هایی که صورت گرفته در چند تیپ و در چند گروه قابل دسته‌بندی است. ما یک سری کتاب‌های تفسیری بعد از انقلاب داریم که این‌ها البته نسبت به

کتاب ماه دین: مطالعات علوم قرآنی در ایران پس از انقلاب (در این سه دهه) از چه ویژگی‌هایی برخوردار بوده و در مقایسه با قبل از انقلاب چگونه است و چه امتیازهایی دارد؟

حجت‌الاسلام مهریزی: کارهای علوم قرآنی و تفسیری پس از انقلاب با قبل از انقلاب در چهار زمینه تفاوت دارد. این تفاوت‌ها بیشتر امتیاز هم تلقی می‌شود. از جمله کارهایی که پس از انقلاب نبوده و محصول ایام پس از انقلاب است:

۱. بنیادهای پژوهش‌های قرآنی است؛ منظور از بنیادها، پست‌های علمی است که می‌تواند زمینه‌ساز کارهای پژوهشی باشد؛

۱-۱. تأسیس مراکز قرآن پژوهی؛

۲-۱. کتاب‌خانه‌های تخصصی قرآنی؛

۳-۱. نشریات قرآنی، که ما هشت تا ده تا نشریه داریم که انصافاً نشریه‌های عالی است؛

۴-۱. تأسیس دانشکده‌های علوم قرآنی که برای نقل و انتقال و تولید علم بسیار مؤثر است؛

کارهای قبل از انقلاب که مهم‌ترین آن، تفسیر المیزان است، دارای رتبه‌ای نیست، اما به هر حال این کارها انجام شده است؛ برای نمونه، چند تفسیر از طرف خانم‌ها چاپ شده، تفسیر نور آقای قرآنی، تسنیم، البصائر، تفسیر مرحوم آقامصطفی خمینی که چاپ آن بعد از انقلاب بود و تحلیل آن بعد از انقلاب انجام شده است.

حوزه دوم، این که پس از انقلاب، کارهای قرآنی در تدوین کتاب‌های مرجع داریم؛ مانند تفسیر راهنما که یک کار واقعاً ارزنده‌ای است یا مثلاً دانشنامه قرآن پژوهان جناب آقای خرمشاهی یا دایره‌المعارف قرآنی که در قم در دست تدوین است و نیز فرهنگ قرآن که سه جلد آن چاپ شده که این‌ها جزء کارهای بنیادی در این حوزه است که یک مدل جدید بوده که قبل از انقلاب مشاهده نمی‌شد.

نکته دیگر، پرداختن به بعضی از موضوعات قرآنی است؛ مانند تفسیرهای موضوعی، تفسیر موضوعی آقایان جوادی، سبحانی، مکارم شیرازی یا کسانی که به برخی از موضوعات، مانند آزادی در قرآن، سنت‌های اجتماعی در قرآن، زن در قرآن و کتاب‌های از این قبیل پرداختند و آن هم یکی از نوع کارهایی است که حجم قابل توجهی از کارهای قرآنی بعد از انقلاب را تشکیل می‌دهد.

حوزه دیگری که ما پس از انقلاب با آن مواجهیم، ورود به بحث‌های تئوریک است. منظور از کارهای تئوریک، پرداختن به یک سری بحث‌های جدی و نو است که در این دوره مطرح است؛ مثلاً کتاب فقه پژوهی قرآن آقای ایازی به آن پرداخته یا مثلاً مقالات مستقلاً در نشریه پژوهش‌های قرآن در این زمینه به طور خاص منتشر شده و یا بحث‌های مربوط به زبان قرآن، بحث‌های هرمنوتیکی تفسیر که از این‌ها به بحث‌های تئوریک تعبیر می‌کنم که بعد از انقلاب صورت گرفته است. و نیز پرداختن به بحث‌های علوم قرآنی است که در کارهای پس از انقلاب وجود دارد، مهم‌ترین آن‌ها التمهید نگاشته آقای معرفت است که تا به حال در شیعه چنین کتابی نداشتیم و آن چه که قبلاً داشتیم، کارهای خیلی مختصری بود که یا ترجمه بودند و یا کارهای پخته علمی تحقیقی صورت نگرفته است.

کتاب ماه دین: کارهای تألیفی و ترجمه‌ای در این حوزه در چه وضعیتی هستند؟

حجت‌الاسلام مهریزی: کارهای ترجمه‌ای در این حوزه بسیار اندک است، به خصوص از جوامع اروپایی، کارهای جدی به عنوان ترجمه نداشتیم.

کتاب ماه دین: مطالعات قرآنی ایران با وضعیت جهانی چگونه است؟

حجت‌الاسلام مهریزی: مناسب است؛ یعنی این حجمی که ذکر کردند، در واقع یک کار بسیار وسیعی شروع شد که با مقایسه با جهان اسلام مناسب است و علتش این است که ما جمعیت خودمان را با جمعیت اهل سنت با پیشینه و سابقه در نظر می‌گیریم و می‌گوییم مناسب است، لذا شاید عدد و رقم آن‌ها خیلی بیشتر باشد، چون جمعیت آن‌ها چندین برابر ماست. گفتنی است، یک سری بنیادهایی که ما بعد از انقلاب درست کردیم، آن‌ها از قبل درست کرده بودند؛ دانشکده‌ها، مجلات خاص قرآنی و... از این جهت می‌توان گفت که در مجموع مناسب ارزیابی می‌کنیم.

کتاب ماه دین: آیا کارهای قابل توجه که قابل عرضه جهانی باشد، داریم؟

حجت‌الاسلام مهریزی: بله. مثلاً التمهید آیت‌الله معرفت قابل عرضه است. تفسیر راهنما تفسیر آقای جوادی و برخی آثار دیگر و نیز برخی از نشریاتی داریم، قابل عرضه‌اند، اما متأسفانه گزیده آن‌ها به زبان عربی و به زبان‌های دیگر عرضه نمی‌شود. برای نمونه، مجله «پژوهش‌های قرآنی»، مجله بسیار عالی است، «بینات» مقالات بسیار خوبی دارد، نشریات جدید دیگر، مثل «قرآن و علم»، «قرآن و خاورشناسان» یا «تحقیقات علوم قرآن و حدیث» که دانشگاه الزهرا منتشر می‌کند، از این قبیلند.

از تک‌نگاری‌های خوب نیز در بحث‌های تئوریکی وجود دارد. نیز قابل توجهند؛ مثل کتاب لایه و سایه‌های معنایی که پایان‌نامه دکتری بود، از کتاب‌هایی است که در خود خانه کتاب انتخاب شد. کتاب فقه پژوهی قرآنی آقای ایازی، کتاب جایگاه قرآن در استنباط احکام، آقای صرامی که این‌ها از جمله مباحث تئوریک شایسته‌ای است که قابل عرضه‌اند.

کتاب ماه دین: درباره آسیب‌شناسی مطالعات قرآنی طی این سه دهه، چه نکاتی را قابل طرح می‌دانید؟

حجت‌الاسلام مهریزی: استفاده درست ما از منابع غربی‌ها و حتی جهان عرب کم است، اطلاعات محققان ما در این زمینه به روز نیست و این یک آفت بزرگ است. در بخش استفاده از کتب غربی، مشکل این است که با زبان آشنایی نداریم و یا به بسیاری از آن‌ها دسترسی نداریم، اما در بخش جهان عرب عذر ما کم‌تر است و این مسئله به نظر من یک آفت است.